

بررسی ارتباط عملکرد خانواده با مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشجویان دختر دانشگاه قم^۱

حکیمه سادات حسینی مهرآبادی^۲، ملیحه اصغری^۳

چکیده

پژوهش حاضر، با هدف بررسی پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر اساس عملکرد خانواده در دانشجویان دختر دانشگاه قم انجام گرفته است. این پژوهش از نظر اهداف، کاربردی و به لحاظ شیوه گردآوری اطلاعات، توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری شامل ۴۶۸۷ نفر از دانشجویان دختر دانشگاه قم بود که ۳۵۴ نفر از آنها به روش نمونه‌گیری تصادفی - طبقه‌ای از طریق جدول مورگان انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه استاندارد مسئولیت‌پذیری اجتماعی اسکایت، اسمیت و بکرز (۲۰۰۴) و عملکرد خانواده ایشتاین، بالدین و بیشاب (۱۹۵۰) استفاده شد که پایایی آنها براساس آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۷۳۴ و ۰/۹۱۴ بدست آمد. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه‌ها در پژوهش‌های مختلف تأیید شده است. برای تحلیل داده‌ها علاوه بر آمار توصیفی، از آزمون‌های استنباطی کولموگروف - اسمیرنوف، همبستگی پیرسون و رگرسیون استفاده شد. یافته‌ها نشان داد ۷/۷ درصد از واریانس مسئولیت‌پذیری اجتماعی از طریق عملکرد خانواده قابل تبیین است. همچنین بر اساس بررسی‌ها عملکرد خانواده پیش‌بینی کننده مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشجویان دختر دانشگاه قم است. بدین ترتیب به نظر می‌رسد جهت دستیابی به مزایای مسئولیت‌پذیری در سطح جامعه، توجه به عملکرد خانواده دانشجویان که از عوامل موثر بر توسعه ملی هستند، ضروری می‌باشد.

واژگان کلیدی: مسئولیت‌پذیری اجتماعی، عملکرد خانواده، دانشجویان دختر دانشگاه قم.

^۱ تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۱/۲۰ - تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۲/۱۱

^۲ کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه قم، ایران. hakimeh.hosseini@mehr@gmail.com

^۳ دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی دانشگاه شهید بهشتی.

مقدمه

امروزه، یکی از شاخص‌های مهم در کیفیت سرمایه اجتماعی، برخورداری اعضای جامعه از فضیلت‌هایی چند است که در این میان، مسئولیت‌پذیری اجتماعی اهمیت ویژه‌ای دارد (جوکار، حسین چاری و مهرپور، ۱۳۹۳). مسئولیت‌پذیری ویژگی شخصیتی است که معمولاً به صورت نگرش در ساختار روانی و رفتاری فرد شکل می‌گیرد و متغیر مهم در رفتارهای اجتماعی محسوب می‌شود (خواجه نوری، مساوات و ریاحی، ۱۳۹۳). مسئولیت‌پذیری یکی از ویژگی‌های حرفه‌ای ضروری و مهم متخصصان آینده است. ویژگی‌هایی که متخصصان در جامعه به آن نیاز دارند: توانایی تصمیم‌گیری مستقل و آزادانه، آمادگی برای قبول مسئولیت در هر موقعیت حرفه‌ای، توانایی انتخاب مسیر بهینه. (آلا باویج^۱، ۲۰۲۰). مسئولیت‌پذیری اجتماعی را می‌توان در جایگاه یکی از نشانگرهای شخصیت فرهیخته به حساب آورد (جوکار، حسین چاری و مهرپور، ۱۳۹۳). و نتزل^۲ (۱۹۹۱: ۲) مسئولیت‌پذیری اجتماعی را مراعات و احترام به حقوق دیگران، رقابت میان فردی و توسعه اخلاقی می‌داند (خوشبین، ۱۳۹۰). سطح مسئولیت‌پذیری اجتماعی، میزان درونی شدن هنجارها و الزامات تعریف شده اجتماعی (به عنوان یک فعالیت اجتماعی) را تعیین می‌کند (آلا باویج^۳، ۲۰۲۰)

یکی از این نظام‌های اجتماعی که مسئولیت‌پذیری اعضای آن بر سرنوشت جامعه تاثیر فزاینده و تعیین کننده دارد، نظام آموزش عالی یا دانشگاه است، نظامی جوان و پویا که به نسبت سایر نظام‌ها، تاثیرگذاری‌اش در سرنوشت کشور به مراتب بیشتر است (فضل الهی قمشی و فداکار، ۱۳۹۵). دانشجویان آینده سازان جامعه هستند. احساس مسئولیت‌پذیری اجتماعی باید در کل فرآیند تربیت دانشجویان دانشگاه، از جمله تمرین اجتماعی، جریان داشته باشد (ژو و بین^۴، ۲۰۱۸). در واقع، پرورش احساس مسئولیت‌پذیری اجتماعی بخش مهمی از آموزش دانشگاهی در همه پیوندها، همه عناصر و ابعاد چندگانه است. تمرین اجتماعی یک رویکرد ضروری برای بهبود احساس مسئولیت‌پذیری اجتماعی است که دانشجویان در حال حاضر عموماً فاقد آن هستند (لیو و یو^۵، ۲۰۲۱). برخی از دانشجویان، به دلیل فشار زیاد یادگیری و عدم نظارت بیرونی در دانشگاه، حتی تمایلی به مطالعه دانش علمی و فرهنگی ندارند، حتی در اعمال اجتماعی مشارکت فعال ندارند و فاقد حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی هستند. ثانیاً، تک

1- Allabaevich, K. K

2- Wentzel, K. R

3- Allabaevich, K. K

4- Guo Zhenlei, Yin Xiaojuan

5- LIU, G. H., & Yu, F. E. N. G

فرزندى در خانواده با محیط رشد مطلوب و فشار زندگى کم، تمایل به خود محورى ایجاد مى- کند و این افراد تمایلی به مشارکت در همکاری جمعی را ندارند(ای، ژیانو و جین^۱، ۲۰۱۸). ریزر^۲ (۲۰۰۸) مفهوم مسئولیت پذیری اجتماعى دانشگاهی را بعنوان خطمشی کیفیت اخلاقی عملکرد جامعه دانشگاهی (دانشجویان، هیات علمى و کارکنان ادارى) از طریق مدیریت مسئولیت پذیری آموزشی، شناختی، کار و اثرات زیست محیطی تولید شده توسط دانشگاه، در گفتگوی تعاملی با جامعه برای ترویج توسعه انسانی پایدار تعریف می کند. امروزه کارکرد دانشگاه به جای آموزش دادن برای مشاغل مختلف به منظور ارتباط اجتماعى صرف به خاطر صدور گواهی، به دانشجویان کمک می کند مسیرشان را از مسیر و اندیشه ای ماورای منفعت شخص به منفعت اجتماعى پیدا کنند (واسلسیو، بارنا، ایپوره، بایکو^۳، ۲۰۱۰).

از سویی، مطالعات نشان می دهند، بسیاری از مسائل اجتماعى از قبیل بزهکاری، جرایم و مشکلات رفتاری و اخلاقی در جامعه با سطح نازل احساس مسئولیت فردی و اجتماعى رابطه دارد (بادسار و قاسمی، ۱۳۹۵).

پژوهش های وسیعی که در زمینه چگونگی برخورد والدین با فرزندان شان و روش های تربیتی انجام شده است نشان می دهد که روش های تربیتی والدین اثرات طولانی بر رفتار، عملکرد، انتظارات و در نهایت بر شخصیت افراد در آینده دارند (خزایی، محتشم، ۱۳۹۴). هدف خانواده توسعه و رشد اجتماعى فرزندان است؛ زیرا خانواده، پایه گذار شخصیت، هویت، ارزش ها و معیارهای فکری فرزندان و محل یادگیری فرهنگ، هنجارها، ارزش ها و نقش های جنسیتی است (قاسمی، بادسار و فتحی، ۱۳۹۷). خانواده و عملکرد خانواده است که فرزندان با شکل- گیری شخصیت، شناختن دیگران را فرا می گیرند و سازگاری اجتماعى را پیشه می کنند. (زهادت و امیدوار، ۱۳۹۵). کارکرد خانواده^۴ اشاره به اثربخشی اعضای خانواده در ارتباط عاطفی، قوانین خانواده، ارتباطات خانوادگی و مقابله با رویدادهای بیرونی اشاره دارد. مدل مک مستر از عملکرد خانواده و مدل فرآیندی عملکرد خانواده پیشنهاد می کنند که هر چه عملکرد خانواده بهتر باشد، وضعیت سلامت جسمی و روانی اعضای خانواده بهتر است. عملکرد خانواده مبنای تحقق رشد سالم جسم و روان اعضای خانواده و ارتباط آنها با جامعه است (بانگ، یان، هان و ژى^۵، ۲۰۲۱).

¹ -Ai Chujun, Jiao Haoyuan, Song Xin-

²- Reiser

³- Vasilescu, R. , Barna, C. , Epure, M. , & Baicu,

⁴- family functioning

⁵Pan, Y., Yang, Z., Han, X., & Qi, S-

عملکرد خانواده یکی از عوامل مهم تضمین کننده کیفیت زندگی و سلامت روانی خانواده و اعضای آن است. (رسولی، ۱۳۹۶). خانواده کارآمد، افرادی سالم، و رشدیافته و جامعه‌ای سالم پرورش می‌دهد (زارعی، جان بزرگی و احمدی، ۱۳۹۴). با توجه به اثر خانواده بر رشد اخلاقی اولیه فرزندان به نظر می‌رسد، فرزندان مسئولیت‌پذیری را از والدین خود یاد می‌گیرند و می‌آموزند که مسئولیت عواقب اعمال خود را بپذیرند (شیخ الاسلامی و برزو، ۱۳۹۴). تراستی و هریس^۱ (۱۹۹۹) بیان می‌کنند، در محیط خانواده هرچه والدین رفتارهای مناسب و مسئولانه داشته باشند، فرزندان آنان نیز چنین رفتاری را خواهند داشت. ناکاگاوا^۲ در پژوهش خود نشان داد والدینی که مسئولیت‌پذیری کمتری دارند، فرزندانشان فاقد مسئولیت‌پذیری، قانون‌گریز و پرخاشگر هستند (ناگاوورا، ۲۰۰۰). همچنین در مطالعه‌ای دیگر آمده است، والدینی که مسئولیت‌پذیری و رشد اجتماعی بالایی دارند، فرزندانشان نیز از رشد اجتماعی بالایی برخوردار هستند (پنا^۳، ۲۰۰۰). باقرزاده (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه عملکرد خانواده با مسئولیت‌پذیری و رشد اجتماعی نوجوانان» نشان داد که بین عملکرد کلی خانواده با مسئولیت‌پذیری و رشد اجتماعی نوجوانان رابطه مثبت وجود دارد. گاستلو، گاستلو و بریگز^۴ (۲۰۱۴) نشان داد که شیوه‌های فرزندپروری مقتدرانه (ترکیبی از کنترل و محبت بالا) بر افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی پسران و استقلال دختران تاثیر دارد. یافته‌های لنزی، ونو، سانتینلو، نشن و ویت^۵ (۲۰۱۴) نشان داد تشویق فعالیت‌های اجتماعی نوجوانان و مسئولیت‌های اجتماعی آنها ارتباط مثبت وجود دارد. بنابراین می‌توان گفت مفهوم مسئولیت اجتماعی هم برای فرد و هم برای جامعه اهمیت زیادی دارد. برای پیشرفت و ترقی جامعه و شکوفایی همه اعضای جامعه، نهادهای جامعه‌پذیری مانند خانواده مورد نیاز هستند موسسات و انجمن‌های آموزشی به دلیل ارتباط تنگاتنگی که با بسیاری از رفتارهای مثبت و منفی دارند، فرصت‌ها و بستر مناسبی را برای رشد خود و مسئولیت اجتماعی در بین افراد جامعه فراهم می‌کنند. مسئولیت اجتماعی اگرچه خودسازی مبتنی بر رشد وجدان است، اما محصولی اجتماعی است که آموخته و اکتسابی است (صادقی و آیساء، ۲۰۲۱).

1- Trusty, J. & Harris, M. B. C

2- Nakagawa, K

3- Pena, D. C

4 - Guastello, D. D. , Guastello, S. J. , & Briggs, J. M

5 - Lenzi, M. , Vieno, A. , Santinello, M. , Nation, M. , & Voight, A

6- Sadki, A., & Hadj Aissa, R

با توجه به مطالب مطرح شده مسئله اصلی این پژوهش پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر اساس عملکرد خانواده می‌باشد.

روش شناسی پژوهش

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

پژوهش حاضر از نظر ماهیت و روش، از نوع تحقیقات توصیفی و از نوع همبستگی است و بر اساس هدف از نوع تحقیق کاربردی است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانشجویان دختر دانشگاه قم در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶ می‌باشد که تعداد آنها ۴۶۸۷ است. حجم نمونه بر اساس جدول مورگان، کرجسی و کوهن^۱ ۳۵۴ نفر برآورد می‌شود که نمونه بر اساس روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با توجه به حجم دانشکده‌های دانشگاه قم، مطابق جدول ذیل انتخاب شده است.

جدول شماره ۱: نمونه آماری پژوهش

تعداد نمونه	جمعیت دانشجویان دختر	دانشکده
۷۷	۹۲۴	ادبیات و علوم انسانی
۶۰	۷۲۲	ادبیات و معارف اسلامی
۲۷	۳۳۰	حقوق
۵۵	۶۶۷	مدیریت
۸۰	۹۷۲	علوم پایه
۵۵	۶۶۰	مهندسی

روش اجرا

برای گردآوری داده‌ها از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی (ابزار پرسشنامه) استفاده شد. بعد از تعیین حجم نمونه پرسشنامه‌های مرتبط با موضوع پژوهش یعنی بهزیستی روانشناختی (ریف) و عملکرد خانواده (اپستاین، بالدوین و بیشاب) تهیه و در جامعه آماری پژوهش که دانشجویان دختر دانشگاه قم بودند، پخش شد که تعداد پرسشنامه‌های توزیع شده با توجه به حجم جامعه مورد بررسی، ۳۵۴ پرسشنامه بود که این تعداد با توجه به حجم جامعه در هر کدام از دانشکده‌های دانشگاه قم، به صورت نمونه‌گیری تصادفی - طبقه‌ای توزیع شد.

¹- Krejcie & Morgan & Kohen

ابزارسنجش

ابزار جمع‌آوری داده‌ها، در این پژوهش، پرسشنامه است. در این قسمت به منظور جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات از ۲ پرسشنامه استاندارد بسته پاسخ در طیف لیکرت استفاده گردیده است که به دانشجویان داده شده که عبارتند از:

۱. پرسشنامه عملکرد خانواده مک مستر^۱: شامل ۶۰ سؤال برای سنجش عملکرد خانواده توسط ایشتاین، بالدوین و بیشاب^۲ در سال ۱۹۵۰ بر مبنای الگوی مک مستر تدوین شده است و حوزه‌های متفاوت عملکرد خانواده را در ۹ بعد مورد سنجش قرار می‌دهد.

جدول شماره ۲: ابعاد پرسشنامه عملکرد خانواده

سوال-ها	ابعاد
۵۰، ۳۸، ۲۴، ۱۲، ۶، ۲	حل مشکل
۵۹، ۵۲، ۴۳، ۳۵، ۲۹، ۲۲، ۱۸، ۱۴، ۳	ارتباط
۵۸، ۵۳، ۴۵، ۴۰، ۳۴، ۳۰، ۲۳، ۱۵، ۱۰، ۸، ۴	نقش-ها
۵۷، ۴۹، ۳۹، ۲۸، ۱۹، ۹	واکنش عاطفی
۵۴، ۴۲، ۳۷، ۳۳، ۲۵، ۱۳، ۵	مشارکت عاطفی
۵۵، ۴۸، ۴۷، ۴۴، ۳۲، ۲۷، ۲۰، ۱۷، ۷	مهار رفتار
۶۰، ۵۶، ۵۱، ۴۶، ۳۶، ۳۱، ۲۶، ۲۱، ۱۶، ۱۱، ۶، ۱	عملکرد کلی خانواده

تحقیقات بسیاری پایایی و روایی صوری و محتوایی بالای این پرسشنامه را تایید می‌کنند. زاده محمد و ملک خسروی (۱۳۸۵) ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه را ۰/۹۴ گزارش کرده‌اند. در تحقیق قمری و همکاران (۱۳۹۳) آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۹۲۹ بدست آمده است. به هر یک از جمله‌ها نمره‌ای بین یک تا چهار تعلق می‌گیرد. نحوه نمره‌گذاری برای جمله‌های منفی کاملاً موافقم (۴)، موافقم (۳)، مخالفم (۲)، کاملاً مخالفم (۱) است. جمله‌های مثبت به طور معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. نمره زیاد در این پرسشنامه نشان‌دهنده ناکارایی خانواده است. در این پژوهش نیز نمره ناکارایی خانواده بدست آمده است. (۴) پرسشنامه مسئولیت‌پذیری اجتماعی^۳: این مقیاس توسط اسکایت^۱، اسمیت^۲ و بکرز^۳ (۲۰۰۴) برای سنجش مسئولیت‌پذیری اجتماعی، طراحی شده است. این مقیاس دارای

1- McMaster family performance questionnaire

2- Epstein, Baldwin & Bishop

3- Social Responsibility Questionnaire

هشت گویه است و سه بعد از مسئولیت‌پذیری اجتماعی را می‌سنجد و دارای طیف لیکرتی از یک (کاملاً مخالفم) تا پنج (کاملاً موافقم) است. سؤال‌های یک و دو، بعد انسجام میان نسل‌ها، سؤال‌های سه و چهار، بی‌تمایل بودن نسبت به انسجام در جامعه و پرسش‌های پنج تا هشت، بعد مسئولیت‌پذیری شخصی در قبال به زیستی دیگران در مقابل مسئولیت نهادهای اجتماعی را دربرمی‌گیرند.

جدول شماره ۳: ابعاد پرسشنامه مسئولیت‌پذیری اجتماعی

سوال‌ها	ابعاد
۱، ۳، ۵، ۶، ۷	مسئولیت‌پذیری فعال
۲، ۴، ۸	مسئولیت‌پذیری منفعل

پرسش‌های زوج به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. پایایی این مقیاس در نسخه اصلی در سال (۲۰۰۲)، ۰/۵۵ و در سال (۲۰۰۴)، ۰/۵۷ گزارش شده است. در نسخه فارسی مقیاس نیز، پایایی با استفاده از آلفای کرونباخ، ۰/۴۲ به دست آمد که پایایی متوسطی است؛ پایایی این مقیاس در پژوهش جوکار و همکاران (۱۳۹۳)، ۰/۶۵ بدست آمد. این ضریب برای زیرمقیاس‌ها بین ۰/۶۰ تا ۰/۷۰ متغیر بود.

دو ویژگی اساسی اندازه‌گیری که باید در بررسی تناسب و مفید بودن ابزارهای اندازه‌گیری مورد توجه قرار گیرد، روایی و پایایی است. روایی ابزارهای مورد استفاده در این پژوهش در تحقیقات قبلی با توجه به استاندارد بودن آنها، تایید شده است. در ارتباط با پایایی نیز، مقادیر آلفای کرونباخ پرسشنامه‌های مورد استفاده در پژوهش نیز در جدول (۳-۷) نشان داده شده است و از آنجایی که مقادیر آلفای کرونباخ کلی پرسشنامه‌های مورد استفاده، بالاتر از ۰/۷ است، پایایی قابل قبول و مطلوب است.

1- Schuyt

2- Smit

3- Bekkers

جدول شماره ۴: آلفای کرونباخ

متغیر	سازه	سنجه	آلفای کرونباخ
عملکرد خانواده	حل مشکل	۲-۱۲-۲۴-۳۸-۵۰-۶۰	۰/۷۵۴
	ارتباط	۳-۱۴-۱۸-۲۹-۴۳-۵۲ ۵۹	۰/۷۱۳
	نقشها	۴-۱۰-۱۵-۲۳-۳۰-۳۴ ۴۰-۴۵-۵۳	۰/۶۶۱
	همراهی عاطفی	۵-۹-۱۹-۲۸-۳۹-۴۹ ۵۷	۰/۷۱۱
	آمیزش عاطفی	۱۳-۲۱-۲۲-۲۵-۳۳ ۳۵-۳۷-۴۲-۵۴	۰/۷۶۱
	کنترل رفتار	۷-۱۷-۲۷-۳۲-۴۴-۴۷ ۴۸-۵۵-۵۸	۰/۶۹۰
	عملکرد کلی	۱، ۶، ۸، ۱۱، ۱۶، ۲۰، ۲۶، ۳۱، ۳۶، ۴۱، ۴۶، ۵۱، ۵۶	۰/۸۳۳
مسئولیت پذیری اجتماعی	۸-۱	۰/۷۳۴	

یافته ها

تجزیه و تحلیل آماری داده‌های پژوهش به کمک آمار توصیفی و آمار استنباطی انجام شد.

جدول شماره ۵: نتایج نرمال بودن متغیرها بر اساس آزمون کولموگروف-اسمیرنوف

پرسش نامه	متغیر	آماره کلموگروف اسمیرنوف	سطح معنی داری
عملکرد خانواده	حل مشکل	۱/۲۶۹	۰/۰۶۸
	ارتباط	۰/۷۱۵	۰/۶۸۷
	نقشها	۰/۷۶۰	۰/۶۱۱
	همراهی عاطفی	۰/۶۴۵	۰/۸۰۰
	آمیزش عاطفی	۱/۱۵۵	۰/۱۳۹
	کنترل رفتار	۰/۶۰۵	۰/۸۵۸
	عملکرد کلی	۰/۹۶۲	۰/۳۱۳
مسئولیت پذیری اجتماعی	مسئولیت پذیری اجتماعی	۱/۱۲۰	۰/۱۶۳

نتایج جدول بالا نشان می‌دهد که فرض نرمال بودن برای همه متغیرها برقرار است.

آزمون فرضیه

فرضیه: عملکرد خانواده با مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشجویان دختر دانشگاه قم ارتباط دارد.

در ابتدا رابطه بین متغیرهای پژوهش بیان می‌شود.

جدول شماره ۶: ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش

ضرایب همبستگی								متغیرها
۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
							۱/۰۰	۱- حل مشکل
						۱/۰۰	۰/۶۰۰**	۲- ارتباط
					۱/۰۰	۰/۳۲۶**	۰/۳۳۸**	۳- نقش‌ها
				۱/۰۰	۰/۴۴۷**	۰/۴۴۰**	۰/۴۱۲**	۴- همراهی عاطفی
			۱/۰۰	۰/۵۷۹**	۰/۴۹۴**	۰/۴۲۰**	۰/۳۶۶**	۵- آمیزش عاطفی
		۱/۰۰	۰/۵۵۰**	۰/۴۱۹**	۰/۴۳۴**	۰/۴۰۵**	۰/۴۶۱**	۶- کنترل رفتار
	۱/۰۰	۰/۶۰۵**	۰/۶۶۰**	۰/۶۰۶**	۰/۵۹۲**	۰/۶۲۵**	۰/۶۶۲**	۷- عملکرد کلی
۱/۰۰	-۰/۱۷۷**	-۰/۰۸۹	-۰/۰۹۸	-۰/۰۴۸	۰/۰۰۲	-۰/۱۰۹*	-۰/۲۳۱**	۸- مسئولیت‌پذیری اجتماعی

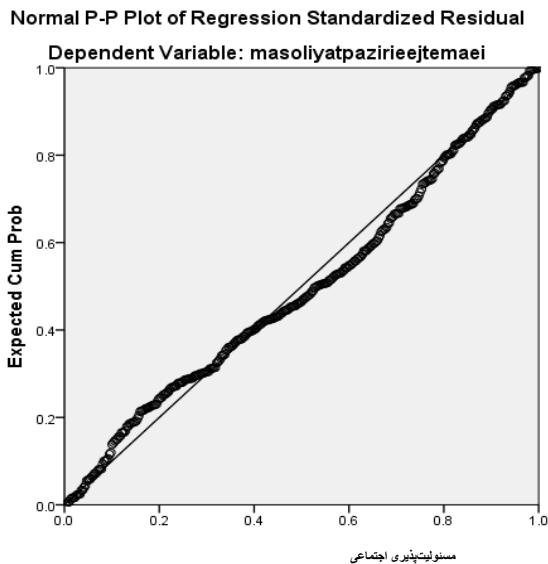
** معناداری در سطح ۰/۰۱ * معناداری در سطح ۰/۰۵

مطابق با نتایج جدول بالا، مسئولیت‌پذیری اجتماعی با حل مشکل و عملکرد کلی (ابعاد ناکارایی خانواده) رابطه معکوس و معنادار دارد ($p < 0/01$). مسئولیت‌پذیری اجتماعی با ارتباط رابطه معکوس و معنادار دارد ($p < 0/05$). همچنین مسئولیت‌پذیری اجتماعی با نقش‌ها رابطه مستقیم و غیرمعنادار دارد ($p > 0/05$). سرانجام این‌که مسئولیت‌پذیری اجتماعی با همراهی عاطفی، آمیزش عاطفی، کنترل رفتار رابطه معکوس و غیرمعنادار دارد ($p > 0/05$).

به منظور بررسی رابطه عملکرد خانواده با مسئولیت‌پذیری اجتماعی از رگرسیون چندگانه با روش ورود (استاندارد) قدرت پیش‌بینی متغیرهای پیش بین (۷ بعد عملکرد خانواده) در مسئولیت‌پذیری اجتماعی محاسبه شد. در این جا فرض شده عملکرد خانواده به عنوان متغیر پیش بین (مستقل) با مسئولیت‌پذیری اجتماعی به عنوان متغیر ملاک (وابسته) رابطه دارد.

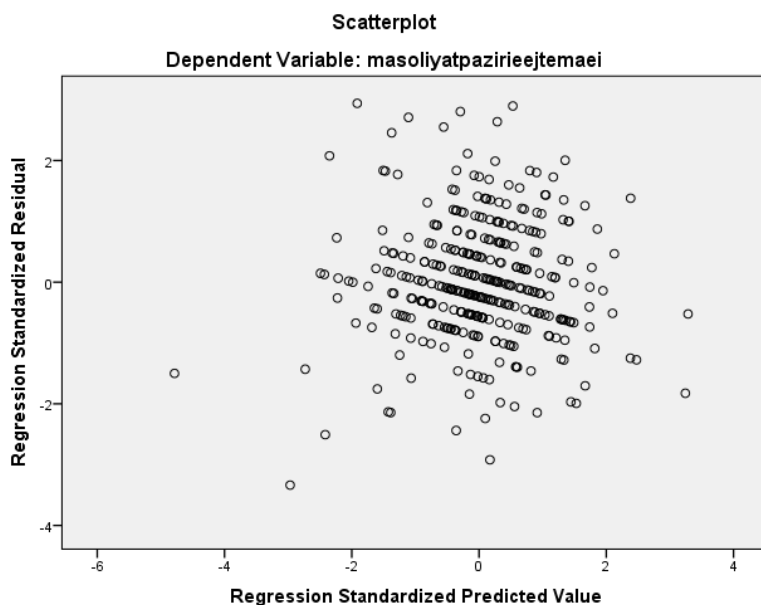
بررسی مفروضات آزمون رگرسیون

حجم نمونه (۳۵۴ نفر) به اندازه کافی است. تباچنیک و فیدل (۲۰۰۷، ص ۱۲۳) فرمول $N > 50 + 8m$ ارائه نموده اند (تعداد متغیرهای پیش‌بین m). مطابق نتایج جدول قبل، متغیرهای پیش‌بین (بجز نقشها، همراهی عاطفی، آمیزش عاطفی، کنترل رفتار) با متغیر ملاک رابطه دارند (۰/۲۳۱-، ۰/۱۰۹- و ۰/۱۷۷-). همبستگی بین متغیرهای پیش‌بین مناسب بود (نباید بالای ۰/۷ باشد). مقادیر تحمل (Tolerance) و عامل افزایش واریانس (VIF) به ترتیب برابر از ۰/۲۶۶ تا ۰/۶۱۵ و ۱/۶۲۷ تا ۳/۷۵۸ است که نشان می‌دهد چند هم خطی وجود ندارد (تحمل نباید کوچکتر از ۰/۱ و عامل افزایش واریانس نباید بالای ۱۰ باشد). مقدار آماره دوربین-واتسون مطابق جدول بعد برابر ۱/۹۰۶ و در فاصله ۱/۵ و ۲/۵ قرار دارد و لذا فرض عدم وجود همبستگی بین خطاها رد نمی‌شود و می‌توان از رگرسیون استفاده نمود. داده‌های پرت، بهنجاری، خطی بودن، یکسانی پراکندگی و استقلال پس مانده‌ها نیز بررسی شد. از نمودار Normal P-P Plot استفاده شد. انتظار می‌رود نقاط روی خط مورب مستقیم از انتهای سمت چپ تا بالای سمت راست قرار گیرند که نشان می‌دهد، انحراف زیادی از بهنجاری وجود ندارد که همین گونه است.

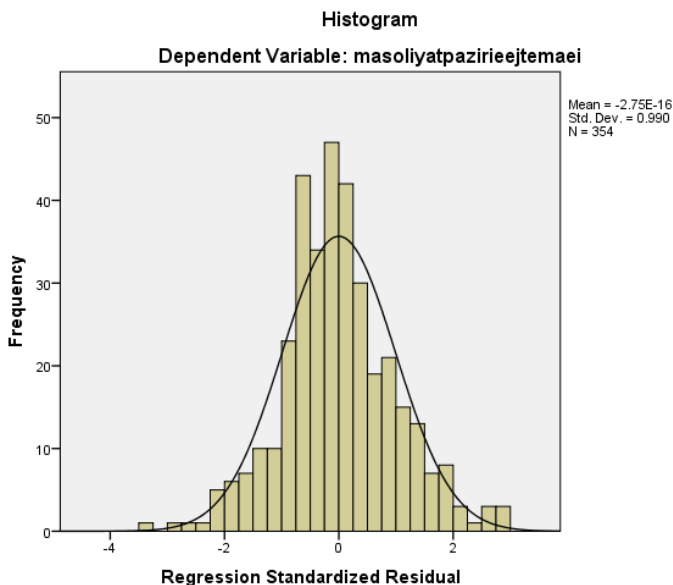
شکل ۱: نمودار احتمال نرمال

از نمودار پراکندگی پس مانده‌های استاندارد (باقیمانده‌ها) نیز استفاده شد. انتظار می‌رود پس مانده‌ها، توزیعی تقریباً مستطیل شکل داشته باشند، به طوری که اکثر نمره‌ها در مرکز (در امتداد نقطه صفر) جمع شوند. آنچه که نمی‌خواهید مشاهده کنید الگوی نظامدار (برای مثال، منحنی شکل، یا این که در یکی از کناره‌ها در مقایسه با دیگری نقاط بیشتری جمع شوند) برای پس مانده‌ها می‌باشد. انحراف از مستطیل متمرکز شده در وسط، تخطی از این مفروضه را نشان می‌دهد. همان‌طور که در نمودار زیر مشخص است از این مفروضه تخطی صورت نگرفته است. همچنین داده‌های پرت در این نمودار دیده نمی‌شود. البته از طریق فاصله‌های ماحالانویس فقط یک (۱) داده پرت وجود داشت که با توجه به حجم بالای داده‌ها غیر معمول نیست (تا ۱ درصد از داده‌ها قابل انتظار است). در ضمن با توجه به این که فاصله کوچک حداکثر ۰/۰۸۹ شده و کمتر از ۱ است تاثیر زیادی بر نتایج مدل کلی ندارد.

شکل ۲: نمودار پراکندگی پس مانده‌های استاندارد

قابل ذکر است به منظور بررسی نرمال بودن خطاها، نمودار توزیع آن رسم شد که نمودار نرمال بود با میانگین نزدیک صفر و انحراف معیار نزدیک ۱ که در ادامه نمودار آن آمده است.

شکل ۳: نمودار توزیع فراوانی خطاها

ارزیابی مدل

جدول شماره ۷: خلاصه مدل رگرسیونی فرضیه فرعی سوم

ضریب	خطای معیار	ضریب تعیین	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	مدل
دوربین- واتسون	تخمین	تعدیل شده	تعیین	چندگانه	۱
۱/۹۰۶	۳/۰۴۰	۰/۰۵۹	۰/۰۷۷	۰/۲۷۸	

جدول بالا ضریب همبستگی چندگانه، ضریب تعیین، ضریب تعیین تعدیل شده، خطای معیار تخمین و ضریب دوربین- واتسون را نشان می‌دهد. ضریب همبستگی چندگانه برای ۳۵۴ داده بین عملکرد خانواده با مسئولیت‌پذیری اجتماعی برابر با $R = 0/278$ است. ضریب تعیین برابر $0/077$ می‌باشد. به عبارتی، $7/7$ درصد از واریانس مسئولیت‌پذیری اجتماعی از طریق عملکرد خانواده قابل تبیین است ($R^2 = 0/077$).

جدول شماره ۸: تحلیل رگرسیون مسئولیت پذیری اجتماعی از روی عملکرد خانواده

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجموع مجذورات	F	سطح معناداری
رگرسیون	۲۶۷/۷۱۷	۷	۳۸/۲۴۵	۴/۱۲۸	<۰/۰۰۰۵
باقیمانده	۳۱۹۸/۲۴۹	۳۴۶	۹/۲۴۳		
کل	۳۴۶۵/۹۶۶	۳۵۳			

بر اساس نتایج جدول بالا، چون سطح معناداری کمتر از ۱ درصد است، لذا پیش فرض خطی بودن مدل تایید می شود. به عبارت دیگر، رگرسیون مسئولیت پذیری اجتماعی از روی عملکرد خانواده معنادار است ($F = 4/129$ و $df = 343, 10$ و $p < 0/0005$).

ارزیابی هر یک از متغیرهای پیش بین

برای تعیین این که کدام یک از متغیرهای پیش بین وارد شده به مدل در پیش بینی متغیر ملاک سهم دارد؟ و به چه میزان؟ از جدول ضرایب آزمون رگرسیون که در زیر آمده است، استفاده شد.

جدول شماره ۹: ضرایب رگرسیون مسئولیت پذیری اجتماعی از روی عملکرد خانواده

مدل	متغیر	ضریب B	Beta	t	Sig	ضریب همبستگی نیمه تفکیکی
۱	مقدار ثابت	۲۸/۷۹۵	-	۱۹/۶۴۳	<۰/۰۰۰۵	-
	حل مشکل	-۰/۲۵۶	-۰/۲۲۶	-۳/۰۴۵	۰/۰۰۳	-۰/۱۵۷
	ارتباط	۰/۰۷۴	۰/۰۷۳	۱/۰۳۶	۰/۳۰۱	۰/۰۵۳
	نقش ها	۰/۱۴۵	۰/۱۴۴	۲/۱۸۵	۰/۰۳۰	۰/۱۱۳
	همراهی عاطفی	۰/۰۹۱	۰/۰۸۴	۱/۲۲۴	۰/۲۲۲	۰/۰۶۳
	آمیزش عاطفی	-۰/۰۴۱	-۰/۰۵۸	-۰/۷۶۸	۰/۴۴۳	-۰/۰۴۰
	کنترل رفتار	۰/۰۳۸	۰/۰۳۸	۰/۵۵۵	۰/۵۷۹	۰/۰۲۹
	عملکرد کلی	-۰/۰۹۹	-۰/۱۹۴	-۱/۹۳۴	۰/۰۵۴	-۰/۱۰۰

به منظور تعیین سهم هر یک از متغیرهای پیش بین از مقادیر بتا (Beta) استفاده شد. بر اساس داده های جدول بالا، بیشترین مقدار بتا برای حل مشکل برابر $-0/226$ و کمترین مقدار بتا برای کنترل رفتار برابر $0/038$ است. این مقادیر نشان می دهد حل مشکل سهم یگانه

قوی‌تری را در تبیین (پیش‌بینی) متغیر ملاک (مسئولیت‌پذیری اجتماعی) دارد. همچنین چون سطح معناداری (Sig) آزمون تساوی ضرایب رگرسیون مقدار ثابت، حل مشکل و نقش‌ها با مقدار صفر، کوچکتر از ۵ درصد ($P < 0/05$) است، بنابراین فرض تساوی ضرایب رگرسیون مقدار ثابت، حل مشکل و نقش‌ها با مقدار صفر رد می‌شود و نیازی به خارج کردن آن‌ها از معادله رگرسیون نمی‌باشد. به عبارت بهتر متغیرهای حل مشکل و نقش‌ها سهم یگانه معناداری در معادله دارد و بر متغیر ملاک تاثیر گذاشته و قدرت پیش‌بینی دارد، اما متغیرهای ارتباط، همراهی عاطفی، آمیزش عاطفی، کنترل رفتار و عملکرد کلی با سطح معناداری بزرگتر از ۵ درصد ($P > 0/05$) سهم یگانه معناداری در معادله ندارد و از مدل حذف می‌شود. بنابراین معادله رگرسیون برای پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری اجتماعی، عبارت خواهد بود از:

خطا + (نقش‌ها) $0/145$ + (حل مشکل) $0/256$ - $28/795$ = مسئولیت‌پذیری اجتماعی
همچنین بر طبق معادله رگرسیون و ضرایب استاندارد شده می‌توان گفت، در مدل متغیرهای حل مشکل و نقش‌ها بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی تاثیر معنادار دارد به طوری که به ازای یک واحد تغییر در هریک از آن‌ها به ترتیب، $0/226$ ، $0/144$ تغییر در متغیر ملاک (مسئولیت-پذیری اجتماعی) ایجاد می‌شود.

بحث و نتیجه گیری

طبق نتایج، مسئولیت‌پذیری اجتماعی با حل مشکل، ارتباط و عملکرد کلی رابطه معکوس و معنادار دارد همچنین مسئولیت‌پذیری اجتماعی با نقش‌ها رابطه مستقیم و غیرمعنادار دارد. سرانجام این که مسئولیت‌پذیری اجتماعی با همراهی عاطفی، آمیزش عاطفی، کنترل رفتار رابطه معکوس و غیرمعنادار دارد. همچنین ۷/۷ درصد از واریانس مسئولیت‌پذیری اجتماعی از طریق عملکرد خانواده قابل تبیین است.

طبق نتایج پژوهش عملکرد خانواده توانایی پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان دختر دانشگاه قم را در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶ دارد. این نتایج با یافته‌های لنزی و همکاران (۲۰۱۴) همسویی دارد. همچنین تا حدودی با یافته‌های پژوهش باقرزاده (۱۳۹۴) همراستا است چرا که نشان داد که بین عملکرد کلی خانواده با مسئولیت‌پذیری و رشد اجتماعی نوجوانان رابطه مثبت وجود دارد.

در تبیین نتایج، یعنی، رابطه معکوس و معنادار مسئولیت‌پذیری اجتماعی با ابعاد ناکارایی خانواده (حل مشکل، ارتباط و عملکرد کلی) می‌توان گفت:

بین صاحب‌نظران جامعه‌شناسی و روانشناسی اجتماعی نوعی اجماع نظری وجود دارد که دوران کودکی و نوجوانی پایه‌ای‌ترین دوره شکل‌گیری شخصیت فردی و هویت اجتماعی و مدنی است. اگر چه فرایند یادگیری اجتماعی در بزرگسالی متوقف نمی‌شود، اما تغییرات در این دوران بسیار اندک و کند است که جامعه‌پذیری در سال‌های ابتدایی زندگی در مقایسه با جامعه‌پذیری در بزرگسالی اهمیت بیشتری دارد. در واقع یادگیری‌های دوران کودکی و نوجوانی می‌تواند به عنوان عامل مهم، نگرش و رفتار فرد را در بزرگسالی جهت دهد. هنجار یا ناهنجاری جامعه در گرو شرایط عمومی خانواده‌هاست.

از سویی، مسئولیت‌پذیری به عنوان یک فرایند مهم اجتماعی شدن در هر جامعه‌ای سهم بسزایی در توسعه جامعه دارد؛ در این بین وجود آموزه‌های فرهنگی و اجتماعی از طریق نهادهای مرتبط بخصوص خانواده به عنوان گام مهمی در افزایش مسئولیت‌پذیری افراد بحساب می‌آید. در حقیقت نهاد خانواده کمک می‌کند که جوانان به مسئولیت‌پذیری اجتماعی دست پیدا کنند، و در برابر خود و جامعه مسئولیت‌پذیر باشد. خانواده‌هایی که از عملکرد مناسب برخوردار باشند، در خانواده، پاسخگویی متقابل در حل مشکل وجود داشته باشد و ارتباط توأم با محبت و احترام وجود داشته باشد، این خانواده‌ها، پایگاه امنی برای فرزندان خود ایجاد می‌کنند که باعث می‌شود هم به هنجارها و قواعد در خانواده و هم در جامعه عمل کنند و به آن متعهد باشند و فرزندان این خانواده‌ها اشتیاق بیشتری به مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و مسئولیت نسبت به هم‌نوعان خود دارند.

پیشنهادهای کاربردی

- بهبود تعامل میان فرزند با سایر اعضای خانواده شامل برادران و خواهران که اگر این تعاملات با شرایط بهتری رخ دهد و نوجوان و جوان در محیط خانه احساس امنیت و آرامش داشته باشد، در نهایت می‌تواند به مسئولیت‌ها و وظایف خود به نحو مطلوب‌تری عمل نماید. در این راستا نقش رسانه‌ها نیز نباید نادیده گرفته شود و همراهی آنان با نظام آموزشی و انجام اقداماتی همسو با یکدیگر می‌تواند در موفقیت دانش‌آموزان و دانشجویان نقش مهمی ایفا کند.

- با توجه به تاثیر نهاد خانواده و میزان همراهی و آمیزش عاطفی در ارتقای مسئولیت پذیری اجتماعی پیشنهاد می شود برای کاستن از آسیب های ناشی از عدم مسئولیت پذیری اجتماعی جوانان در جامعه رسانه های ارتباط جمعی بر اساس سیاست های کلان مربوطه به تولید محتوای مطلوب در این زمینه اقدام نمایند.

- با توجه به تاکید سند تحول بنیادین بر انسجام بنیاد خانواده و ارتباط مثبت اعضا پیشنهاد می شود محتوای مربوطه در رابطه با خانواده و ارتقای مسئولیت پذیری اجتماعی فرزندان در اولویت برنامه های سازمان تالیف کتب درسی قرار گیرد.

- آموزش خانواده توسط متخصصین مجرب و متعهد، چرا که با آموزش شیوه های صحیح به والدین می توان به ایجاد جو تربیتی مناسب در خانواده ها و از این طریق به بهبود روند شکل گیری مسئولیت پذیری اجتماعی فرزندان کمک نمود.

- توجه جوانان به فعالیت ها و خدمات داوطلبانه اجتماعی جلب شود. از جمله اینکه فضاسازی مناسب برای مشارکت فعالانه در سازمان های مردم نهاد ایجاد شود. این فضاسازی ابتدا از دوران کودکی در خانواده شروع می شود و در محیط های آموزشی پی گرفته شود.

- نهادهای دینی نیز در کنار نهاد خانواده، باید با تاکید بر آیات و احادیث اسلامی در جهت تقویت احساس مسئولیت پذیری فردی و اجتماعی در جوانان فعالیت و تبلیغات خود را بیشتر نمایند. بدون تردید توجه دادن به نسل جوان که آنها در همه حال در محضر خدای متعال هستند و هرگونه مسئولیتی را که بپذیرند، پروردگار شاهد و ناظر آنهاست، زمینه ساز رشد وجدان اخلاقی جوانان در عرصه های مختلف و انجام مسئولیت ها می شود و بر این امتیاز ارزشمند در زندگی می افزاید.

پیشنهاد می شود:

- اجرای پژوهش مشابه در هر دو جنس و مقایسه نتایج
- اجرای پژوهش مشابه در دانشگاه های مختلف (دولتی و آزاد) و مقایسه نتایج
- شناسایی و اولویت بندی عوامل مؤثر در ایجاد و تقویت مسئولیت پذیری اجتماعی در

دانشجویان با روش تحلیل سلسله مراتبی AHP

- بررسی تأثیرات فرهنگی و جنسیتی بر مسئولیت پذیری اجتماعی

تقدیر و تشکر

از تمام کسانی که با پاسخگویی خود به پرسشنامه ها، پژوهشگران را برای رسیدن به اهداف پژوهش یاری کردند، قدردانی به عمل می آید.

منابع و ماخذ

- بادسار، محمد و قاسمی، مهدی (۱۳۹۵). بررسی نقش دینداری بر مسئولیت پذیری اجتماعی دانشجویان. پنجمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، الگوی پایه پیشرفت.
- باقرزاده، فاطمه (۱۳۹۴). رابطه عملکرد خانواده با مسئولیت پذیری و رشد اجتماعی نوجوانان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، پژوهشکده علوم اجتماعی.
- جوکار، بهرام؛ حسین چاری، مسعود و مهرپور، آناهیتا (۱۳۹۳). پیش بینی مسئولیت پذیری اجتماعی بر اساس سبک های هویت در دانشجویان دانشگاه شیراز. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۴ (۱)، ۲۲-۳.
- خزاعی، زهرا و محتشم، سعید (۱۳۹۴). بررسی رابطه ی بین کارکرد خانواده و بهزیستی روانشناختی در دانشجویان سال اول دانشگاه های بیرجند. دومین کنفرانس بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی، مشهد، دانشگاه تربت حیدریه.
- خواجه نوری، بیژن؛ مساوات، سیدابراهیم وریاحی، زهرا (۱۳۹۳). رابطه سبک زندگی و مسئولیت پذیری فردی و اجتماعی مطالعه موردی: نوجوانان دبیرستانی شیراز. جامعه پژوهی فرهنگی، ۵ (۴)، ۱۹-۳۶.
- خوشبین، یوسف (۱۳۹۰). بررسی مسئولیت پذیری اجتماعی جوانان و عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر آن «مطالعه: جوانان شهر همدان». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم اجتماعی.
- عباسی، علی اصغر (۱۳۹۲). بررسی رابطه عملکرد خانواده (طبق الگوی سرکامپلکس السون (و رفتارهای انحرافی میان (۱۷-۱۳) قائمشهر. مطالعات علوم اجتماعی ایران، ۱۰ (۳۶)، ۱۵۶-۱۳۷.
- رسولی، آراس (۱۳۹۶). تدوین الگوی کارکرد خانواده بر اساس مؤلفه های امید، صمیمیت و تعارضات زناشویی زوجین. نشریه پژوهش پرستاری ایران، ۱۲ (۴)، ۱-۸.

زارعی نژاد، زینب (۱۳۹۲). مقایسه منزلت‌های هویتی و رضامندی زناشویی بین متأهلین شاهد و غیرشاهد دانشجوی در سطح شهرستان کرج. *پژوهش نامه زنان*، ۴ (۱)، ۸۱-۶۱.

زهدات، عباس و امیدوار، بنفشه (۱۳۹۵). پیش‌بینی عملکرد خانواده و شادکامی زناشویی بر اساس سرمایه روان‌شناختی زن در خانواده‌های کارمندان زن متاهل شهرداری شهر شیراز. *پژوهشنامه زن و جامعه*، ۷ (ویژه نامه)، ۴۲-۲۹.

شیخ الاسلامی، راضیه و برزو، شیوا (۱۳۹۴). فرزندپروری و مسئولیت پذیری در نوجوانان: نقش واسطه‌گری سبک‌های پردازش هویت. *روش‌ها و مدل‌های شناختی*، ۶ (۱۹)، ۱۲۰-۹۷.

عبدالحمیدی، کریم؛ احمدی، عزت‌اله؛ محمدزاده، علی و غدیری، فرهاد (۱۳۹۴). پیش‌بینی اضطراب امتحان دانش‌آموزان بر اساس عملکرد خانواده و عزت نفس. *فصلنامه خانواده و پژوهش*، ۱۲ (۴)، ۲۹-۴۰.

فضل الهی قمیشی، سیف‌اله و فداکار، افسانه (۱۳۹۵). دینداری و نقش آن در مسئولیت‌پذیری دانشجویان. *معرفت*، ۲۵ (۲۳۱)، ۸۸-۷۷.

قاسمی، مهدی؛ بادسار، محمد و فتحی، سهیلا (۱۳۹۷). بررسی نقش میانجی دینداری در تحلیل عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۹ (۱)، ۶۹-۱۸۹.

Allabaevich, K. K. (2020). The Characteristics of Responsibility in Students Representation. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 137-138.

Ai Chujun, Jiao Haoyuan, Song Xin (2018). The Connotation of the Times of College Students' Sense of Social Responsibility and Its Cultivation Path—Based on a Text Analysis of the Advanced Deeds of 60 National College Students of the Year [J]. *Ideological and Theoretical Education*, (8): 102–107.

LIU, G. H., & Yu, F. E. N. G. (2021). Research on Social Responsibility of College Students in Social Practice. *DEStech Transactions on Social Science, Education and Human Science*, (ehla).

Guo Zhenlei, Yin Xiaojuan. (2018). Research on the Cultivation Path of Contemporary College Students' Social Responsibility [J]. *Journal of Chengdu University of Traditional Chinese Medicine: Educational Science Edition*, , 20(1).

Guastello, D. D. , Guastello, S. J. , & Briggs, J. M. (2014). Parenting style and generativity measured in college students and their parents. *Sage Open*, 4 (1) , 2158244013518053.

- Lenzi, M. , Vieno, A. , Santinello, M. , Nation, M. , & Voight, A. (2014). The role played by the family in shaping early and middle adolescent civic responsibility. *The Journal of Early Adolescence*, 34 (2) , 251-278.
- Nakagawa, K. (2000). Unthreading the ties that bind: Questioning the discourse of parent involvement. *Educational Policy*, 14 (4) , 443-472.
- Pan, Y., Yang, Z., Han, X., & Qi, S. (2021). Family functioning and mental health among secondary vocational students during the COVID-19 epidemic: A moderated mediation model. *Personality and Individual Differences*, 171, 110490.
- Pena, D. C. (2000). Parent involvement: Influencing factors and implications. *The Journal of Educational Research*, 94 (1) , 42-54
- Sadki, A., & Hadj Aissa, R. (2021). The social responsibility and its relationship to the professional compatibility for physical education and sports teachers. *مجلة المنظومة الرياضية*, 8(3), 69-84.
- Vasilescu, R. , Barna, C. , Epure, M. , & Baicu, C. (2010). Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2 (2) , 4177-4182
- Wentzel, K. R. (1991). Social competence at school: Relation between social responsibility and academic achievement. *Review of educational research*, 61 (1) , 1-24.